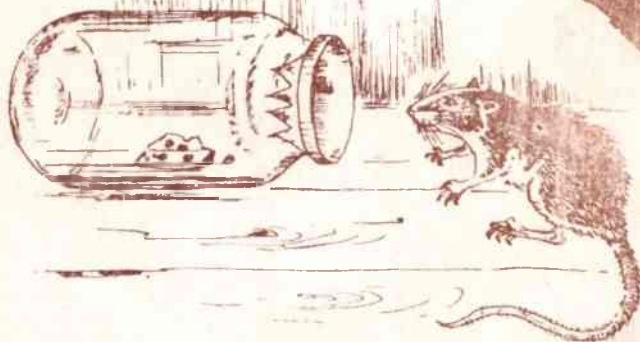

ХРЗ, ФЗ
ИЗО

Сахааһа УЙБАНЫАБА,
Уйбаан ОРОҢУУНУСКАЙ

ДЬИКТИ
КАПКААН

1993

56805
✓
X

Я82 Ф3 +
У20

„Саха сириин литератора“ ассоциация
уонна „Чэчир“ түмсүү

Сахааһа УЙБАНЫАБА,
Уйбаан ОРОҢУУНУСКАЙ

ДЬИКТҮ КАПКААН

Оболорго кэпсээннэр, зарисовкалар,
хоһоонгор

В. Вилюйская центральная
библиотека Ф № 3
23 895
с. В.-Вилюйск ЯАССР

ҮӨҢЭЭ БҮЛҮҮ, 1993 с.

Хаптабасты сылдьан хаптарбыт

Энэбит Испирдиэн оҕонньор биһигини бүгүн сарсыарда эрдэ уһугуннарда. «Абалаахтаабы тиргэбитин бырааккынаан көрө бараарын. Туох эмэ иннибитэ буолуо» диэн соруйда.

Биһиги тиргэ көрө барарбытыттан үөрэ-көтө аһаан-сиэн баран суолга туруммуппут. Хас да алааһы аһан, тиргэ иппит көрдүгэн күөлбүтүгэр тийэн кэлэбит. Тиргэлэрбитин биир-биир кэрийэн көрдөхпүт аайы туох да суох буолан истэ. Онон биир да куһа суох күөлбүтүн илли эргийдибит.

Хайыаххыный, дыэбитигэр төннөргө сананан көрдүгэн үрдүнээҕи курун тынанан хаптабас, отон сиэхпит диэн быһа бардыбыт.

Ол истэхпитинэ биһигиттэн туора чугас соҕус туох эрэ маска иннэн мөхсөн тилигириир. Дыктиргээн тийэн көрбүппүт: ааспыт саас ким эрэ эспэккэ хаалларбыт куртуйах кыл туһабар иннибит көбөн кус мөхсө сылдьар эбит. Кини саҕардыыта иннибитин биһиги тутта биллибит.

Туһахтан куһу оргууй араараары гыммыппытыгар төлө мөхсөөрү гынан биһигини чугаһаппата. Дьэ, онтон улам мөлтөөн сиргэ сытан барда. Оччоҕо чахчы мөлтөөбүтүн билэн, мин куһу араара турдахпына быраатым кырдыктамматахтыы ыйытар:

— Убаай, көбөн куртуйах туһабар иннэр үһү дуо?

— Ээ, дьэ кыайан билбэтим, — дыэтэҕим дии мин. Урут хаһан куртуйах туһабар кус иннибитин билбитим баарай?

Дыэбитигэр кэлэн энэбитигэр хайдах куртуйах туһабыттан көбөнү ылбыппыт туһунан өрүсүһэ-өрүсүһэ кэпсээтибит. Онуоха энэбит оҕонньор, олох муудараһын билэр киһи быһыытынан, куспутун ылан илиитигэр эргим-ургум тутта-тута көрүтэлээтэ уонна кыырыктыһыт бытыгын туора сото-сото:

— Ити көбөн кус уһун ардах кэмигэр аһылыгар быстаран хаптабасты сылдьан, туһахха иннибит. Көрүн эрэ, мань! Айабын иһэ кып-кыһыл хаптабас дии, — диэн быһаарда.

Көрбүппүт кырдык көбөммүт айабар хаптабас бө-
бө симиллибит этэ.

Дьикти капкаан

Бүгүн «Дьяархан алааһын» бааһынатыгар бүтэй ту-
та киирдибит. Биһиги иннибитигэр бааһына иэнин ту-
хары, бурдук хадьымала кырылаан көстөр. Күрүөбүтүн
унуоргу кытылтан саҕалаары бурдук сиригэр туора бы-
һа табыстыбыт. Бааһынаны туораан иһэн элбэх күтэр
тибинилээх сири бэлиэтин көрөн хааллым. Бүгүн бүтэй-
бит тутуута аҕыйах, оһон биирдэ чэйдиир өйүөлээх
киирдибит.

Ойууртан саҕа тиит тоһоһолору тастыбыт, сорохпунт
сиэрдийэ тиэйдэ. Ол сырыттаһытына саамай кырдыаҕас-
пыт Дьөгүөр оһонньор чэй өрдөрө мингин ытта. Мин
уу баһан, мас мастаан уоппун оттон баран, уулаах со-
луурбун оллоонго уурдум. Билигин тугу да гынарым
суох буолла. Дьоммор барыаһын өтөр бэйэлэрэ кэллэх-
тэрэ.

Бу олорон маарыын көрөн аһарбыт күтэр тибинилээх
сирбин санаан кэллим да, хапкааным суох буолан биэр-
дэ. Ол иһин улахан толкуйга түстүм.

Арыы уган аҕалбыт таас баанкабын күтэргэ иитэн кө-
рөргө сананым. Ботуонкабыттан баанкалаах арыыбын
ойутан таһааран миискэбэр сүөкээтим. Баанкам ньаал-
баан хаппаһын күтэр нэһиилэ киирэр гына быһаһынан
дьөллүм уонна иһигэр арыылаах килиэп уктум. Илдээн
күтэrim тибиитигэр хапкааны иитэrim курдук, икки хо-
роон икки ардыгар, ууран баран отунан сабан кэбистим
уонна чэйдиир сирбэр бардым.

Тийбитим дьонум хайы-үйэбэ чэйдээн эрэллэр эбит.
Мин суһал собуустук аһаан баран эмиэ күтэrim тибиити-
гэр ыстанным. Кэлбитим саппыт отум түллэгиниир. Кү-
тэр игнибит диэн үөрэ санаатым. Сабыы оту аһа биэр-
дим, кырдык даһаны баанкабар, мэһиэни сиэри, күтэр
киирэн хаайтаран хаалбыт. Ити курдук мин ити күн
дьикти хапкаанынан түөрт күтэри бултаан дьибэр аҕа-
лан дьоммун үөрдүбүтүм.

Космонавт буолуоҕа

Киэн түннүктээх Куду начальнай оскуолатыгар төрдүс уруокка киирии чуораана тылыгыры чугдаарда. Алтыс кылаас үөрэнээччилэрэ үлэ уруогар үөрэнэ мастарыскайга табыстылар. Кылаас иһэ кураанахсыйда. Өнгөйөн көрөбүн. Биир уол паартатыгар, куһу ытаары үөмпүт сааһыт курдук, нөрүччү түһэн олорор. Тугу гынар эбит диэммин тийһэн көрбүтүм, уолум кинигэ ааҕан ботугуруу олорор эбит.

—Добоор! Аатын ким диэний?—диэн ыйыппыппар, киним соһуйан дык гына түстэ.

—Сэмэнчик! Араспаанһам Захаров.

—Ханнык кинигэни аахтыг?

—Интериеһинэй кинигэ,—баһын быһа илгистэр.—Герой космонавт Юрий Гагарин туһунан. Мин улааттахпына, космоһы баһылыр уонна Марска көтөр космонавт буолуоҕум,—диэн баҕатын тоҕо сүөкээн биэрдэ.

—Кылааскар соботоҕун тоҕо олороҕун, уруокка тоҕо сылдыбаккын, ханһык уруогуй билигин?

—Үлэ уруога. Сүрэбэлдьээн, бэйэм.

—Сүрэбэлдьээн даа! Оччобуна иккини ыллаһын дии?

—Иэ! Улахан дыһала эбит, үлэ уруогар, аата, арифметика буоллаҕа.

—Эн итинник толкуйдуугун? Ити кинигэбэр Юрий Гагарин туһунан туох диэн суруллубутуй?

—Гагарин үчүгэй математик, суоччут диэн.

—Кини математик эрэ буолбатах, ону сэргэ үлэни таптыыр уонна сүрэхтээх. Эн космонавт буолуоххун баҕарар буоллаххына, үлэ уруогар көтүппэккэ сылдыарыг сөл буолуо,—диэбиппэр, уолум хап-сабар:

—Оо, кырдык,—диэн саҕа аллайда. Онтон кинигэни суумкатыгар батары биэрдэ. тахсан мастарыскайга сүүрэн тилэбэ хараара турда. Кини уруогун куоттарбытын да иһин, хойут баҕар космонавт буолуоҕа.

Харах уута тоҕо кэлбитэй?

Тымныы, сиппэрэнгээх күһүнгү сарсыарда. Ап-араҕас сэбирдэхтэр тэлээрэн сиргэ кэлэн түһэллэр.

Пронялаах Ганя, тугу да гыналлара суох буолан, тэ-
нийбэккэ сылдьаллар. Эмискэ Ганя:

—Проня, ханна эрэ саалана барыах эрэ,—диэтэ.

—Эн бар, мин кинигэ аабыам,—Проня Максим Горь-
кай «Ийэ» диэн кинигэтин ылла.

—Баҕардар барсыма даҕаны. Мин куһу-хааны хайдах
курдук хоторон аҕаларбын көрөөр эрэ,—Ганя кыһыттар-
бын ханнык диэн хардарда.

Дьэиэтэн соччо ырааппакка иһэн, сылгы чыычаахтара
көтө сылдьалларын көрдө. Чыычаахтар соҕуруу бараа-
ры оносто сылдьалларын кини таайбата. Хата кинилэри
ытыахха диэн санаа баар буола оҕуста. Саатыгар боту-
руон уктаат, чыычаахтары кыгаата. Өр-өтөр буолбата,
саа тыаһа хабылла түстэ. Буруо сүтэрин кытта дабыда-
лын тоһуттаран, хаан-билик буолан баран, үнүөхтүү сы-
тар чыычаабы көрдө. Ганя кинини тинийэн ылла уонна
бултуйбут киһилин туттан, дьэиэбэ үөрэн-көтөн кирирдэ.

—Проня! Көр эрэ. Биэр ытыынан түгнэрдим.

—Тугу түгнэрдим диигин?—Проня кинигэтиттэн арал-
дьыйан ыйытта.

—Көрбөккүн дуо? Бу, чыычаах.

Проня муостаҕа сытар чыычаабы илиитигэр ылла.
Эрэйдээх мөлтөөхтөөбүт, харабын нэһинилэ аһаахтыыр.
Проня кини төбөтүн түүтүн имэрийдэ уонна:

—Туох туһугар, тоҕо эйигин өлөрдүлэр, — диэн санга
таһаарда.

Чыычаах эрэйдээх эппиэт биэрэрэ кэлиэ дуо, арай
Проня харахтарыттан уу тахсарга дылы гынна.

—Ганя, чыычаабы тоҕо аһыммаккын. бу тоҕо өлөрдүң?
Тоҕо?

Ганя буруйу онорбутун дьэ өйдөөтө быһыылаах. Саа-
тын тоһоҕоҕо иллэ уонна «Два Гавроша» диэн кинигэ-
тин ылан, бэһис сирэйин аргый арыйда.

Куорамыкы уолаттара

Ини-бии уолаттар улааппыттара. Инитэ уһун угуох-
тааҕа, дьиппиэн көрүгнээбэ. Биитэ намыһах гынан ба-
ран сыты-хотуу уол этэ. Төрөппүттэрэ иккиэннэрин со-
ботох ынахтарын үүтүнэн эмсэхтээн, бүөбүйдээн ииппит-
тэрэ. Улахан уол үлэ киһитэ буолбута: баайдарга от от-

туура, мастыра. Сотору төрөппүттэрэ кырдыан, кыһал-баа кыһарыйтарбыттара. Онтон олуллан улахан уол, көмүскэ баран көнөн кэлээри, тайбаа барбыта. Биэс сыл ааспыта да, уолтан туох да сурах биллибэтэбэ. Кыра уол эмиэ баайдар, тойоттор хабалаларыгар киирэр-гэр тийбитэ.

1922 сыл муус устар 18 күнэ. Ол түүн кыһыл этэрээт бойобуой соруудабы ылбыта. Бойобуой бинтиэкэтин ыга тутан, саар тэбил намыһах унуохтаах, көнө, кырыылаах муруннаах, үрдүк сүүстээх, киэн харахтардаах, сирэй синнэллээх саллаат халыг хаары тобо тэлэн сыылан иһэр. Бу Мииккэ Григорьев (Мотурус) этэ. Ол иһэн кини өйүгэр араас санаалар охсуллан ааһаллар.

...Төрөөбүт дьэиэт иччитэх турара харабар элэгнииргэ дылы. Бүлүү биэрэгэ. Туруору сыыр. Атыһыт ажалтар-быт таһаһаһын санныгар сүгэн ол сыыры өрө дабайан иһэрэ бу баарга дылы. Ама ааспытын иһин амырыын кэм этэ. Ол хабалаттан кинини Советскай былаас босхолообута. Сотору комсомолга киирбитэ, өссө үөрэнэр бырааптаммыта. Оччолорго үтүө доботтордообо. Олортон Колька Борисов бандьыттар тоһуударыттан төлө көтөн соботобун куоппуга. Сорохторо онно суорума суолламмыт-тара.

Кини эмиэ доботторунуун суорума суолланыа буолуо дуо. Бэриллит соруудабы толоруохтара суоҕа буолуо дуо? Хайаан да тиһэх хаанга дьэри охсуһан хаалыаха...

Мииккэ бинтиэкэтин ыга тутан, «ураа» хаһытаат, ннин дьэки ыстанар. Сотору саалар тыастара ах барар.

...Ити Саха сиригэр гражданскай сэрии сылларыгар этэ. Оттон билигин кырдыаҕас Бүлүү киэн площадыгар таас пааматынньыкка Мииккэ Григорьев аата кыһыл көмүс буукубаларынан чочуллан сурулуна.

Дьоллоох Куорамыкыга уолаттар улааталлар. Үнүү, батыйа курдук үс уол аргыстанан иһэллэр. Улаханнара Петька этэр: «Аҕам манньк кэпсээбиттээх. 9 сыл тайбаа сылдыан баран туоҕа да суох төннөн испит. Онно быраатын Мииккэни Хохочойго бандьыттар өлөрбүттэрин истибит. Олус абарбыт. Өстөөбү түргэнник үлтүрүтэргэ күүһүн холбуурга быһаарыммыт. Баа өртүнэн Кыһыл Армияҕа холбоспут. Ол күһүнүгэр Алданга тахсан кыстаабыт. Сааһыры кыһыл этэрээтинин Аммаҕа кэлэн

инэн, Саһыл-Сыһыга өстөөх тоһууругар түбэспит. Кини өстөөх кутаалаах уотун ортотугар тон муус окуопаҕа сытыспыт. Аһыыр астара бараммыт, иһэр уулара эстибит. Эмтэрэ эмиз олох суох эбит. Ол үрдүнэн бойобуой командирдара Иван Строд кинилэри кыайыыга сирдирэ».

Орто уол Коля этэр: «Аҕабыт Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар үлэ фронугар сылдыбыта. 30-ча сыл колхозпут туругураһын туһугар күүһүн харыстаа-банка үлэлээбитэ. Үгүс сүөһүнү үөскэппитэ, элбэх оту оттообута.

Кыра уол: «Мин үөрэхтээх киһи буолуом. Кыһыл партизан Салашин Гаврил кыра уола Ганябын диэбим. Абаҕам уоһа аҕам кэриэстэрин толоруоҕум»,—диэн этэр.

Куорамыкыга дьоллоох уолаттар улааталлар. Кинилэр ыралара хаһан да буолтун иһин туругура, туола туруо. Ол иһин аҕалара Гаврил Салашин, абаҕалара Михаил Григорьев хааннарын тохпуттара.

От охсооччу буолуох дьон

Оол, ыраах соҕус алта киһи от охсон хотуурдара килбэгинир. Ити Ким Николаев звенотун ыччаттара сырыттаһтара. Биһиги кинилэри тоһуһа аппытын хаамтарабыт. Сотору соҕус буолаат, звеньевой киэн-киэнник кэмриччи ылларан бу тийэи кэлэр. Онтон утуу-субуу Сеня, Коля, Гриша, Кеша Протопопов, Леня тийэи кэллэр. Уолаттар сирэйдэрэ-хараһтара турбута, көлөһүн-балаһын аллыбыттара — үлэ дьоно диэх курдук.

Хаһаҕа олорон, сынһана таарыйа, үлэ-хамнас туһунан кэпсэтэбит.

— Кулуһуннаах алаһын икки күн охсон бүтэрбипит. Манна бэбэһээнниттэн үлэлиибит. От кэлиитэ быһылгы дьыл усулуобуйатыгар тэҥнээтэххэ үчүгэй, — диэн звеньевой кэпсиир.

Кини уолаттарын олус хайгыр. Алтыс, сэттис, ахсыс кылааска үөрэнэр оҕолор диэтэххэ кырдык да үчүгэйдик үлэлиллэр эбит. Күн ахсын биирдии бэйэлэрэ гектар аҕарыттан ордук сири охсоллор. Сеня, Коля саастарынан да аҕалар, үлэһиттэринэн да ордуктар. Маһнайгы декада устатыгар эдэр охсооччулар 50-тан

тахса гектар сири охсубуттар.

— Сыстан бардахтарына охсооччу буолуох дьон, — диэн салайааччы кэпсээнин түмүктүүр. Уолаттар буолахтарына күлэн мичигнэхэлэр. Киһилэрэ хайгырыттан хайдах эрэ кыбыстыбыттыы тутталлар.

Ким Николаевич оҕолор салайааччылара, учууталлара. Охсооччу харыта күүстээх, үлэбэ сүрэхтээх буоларын таһынан, сытыы хотуурдаах, от хайдах охсуллар «биэскэтин» билэр буолуохтаах. Оттон бу оҕолор быйыл сана хотууру туппут дьон. Кыайбаттара-сатаабаттара кэмнээх буолуо дуо? Хотууру хайдах таптайар, хайдах сытыылыыр туһугар эмиэ уустук дьыала. «Ол уустук дьыаланы» оҕолорго Ким Николаевич үөрэтэр, көрдөрөн биэрэр.

Уолаттар отууга хоно сылдыаллар. Киэһэ-сарсыарда көр-нар бөбө буолар. Соробор «ол көр» тардыллан хойутаан хаалыы тахсаары куттуур. Эдэр отчуттар олохтоммут режими кытаанахтык тутуһан үлэлииллэрин звеновод ситиһэр эбит.

— Хайа доботтоор, олорон хаалаары гынныбыт дии. Күн ырааппыт. Хонукка тахсыахха дылы өссө охсумахтаан биэриэххэ, — диэт, Коля ойон турда. Кырдык да ону-маны кэпсэтэн олорон хаалбыппыт. Уолаттар сулбу ыстанан туран хотуурдарын сытыылаан бардылар. Абыһах мүнүүтэ буолаат ыстаал хотуурдар күн уотугар кылбаннастылар.

Бэртик үлэлниилэр, охсооччу тахсыах дьоно.

Роза — сибиинньэ иитээччи

Үөрэх дьыла бүтэрин биллэрэр чуораан тыаһа чугдаарбыта. Доботтордуун арахсыһар ол күн үчүгэйдик, көрдөөхтүк да ааста этэ!

Роза сарсыарда эрдэ уһугунна. Бииргэ үлэлиир табаарыстарын аргый уһугуннаран барап, хотонугар тахсар. Ол иһин комсомолга бииргэ кирибит табаарыстарын, доботторун саныы истэ: «Аны күһүн оскуолабытыгар туох эрэ бэлэхтээх кэлиэхпит» диэн тарҕаспытара. Кини өйүгэр ити санаа элэс гынан ааспыта.

Сибиинньэ хотонугар кэлэн улахан сибиинньэлэрин

аһаталыы турда. Өр-өтөр буолбата, табаарыстара бу тинийэн кэллилэр.

— Хата Розабыт аһатап ыраатыннарбыт. Бүтэриэхчэ буолбут. Биниги сааһыран эрэр дьон буоллахпыт, — дьэтэ Софья.

Роза Софьяны сүрдээҕин убаастыыр, кинини кытта сэлэргэһэрин олус таптыыр. Аҕа табаарыһа кыыска бэйэтин оҕо сааһын дьаарыстаан сэлэргинир. Оттон Роза тугу билэрин, наука, техника сонунун быһааран биэрэр.

Розалаах үһүө буолан 140 сибииниһэни көрөллөр-харайаллар. Ону таһынан сибииниһэ оҕолоро эмнэ бааллар. Үлэлэрэ түбүгэ сүрдээх. Ийдаабы туругунан бу ферма — «Бастаах» фермата бастаан иһэр.

Роза үлэтин таһынан өрүү кинигэ тутта сылдыар буолар. Кини сааһа соччо элбэбэ суох. Быйыл орто оскуола алтыс кылааһын бүтэрбитэ. Үөрэбэр үчүгэй. Өссө былырын сайын колхозка ыйырай көрөөччүнэн үлэлээбитэ. Оттон билигин ити үлэтин сырыттаҕа. Үөрэх бүтүүтүн саҕана комсомол кэккэтигэр киирбитэ.

Оҕолоор, Роза Кашлакова курдук сайынгы сынныалагы туһалаахтык атаарыабын. Ким үлэлиир — ол дьоллоох.

Соботобун 48-һы

Күһүңгү кэм сорох бэлиэлэрэ улам-улам кини харабар улаханник көстүтэлиир буолан эрэллэр. Сайынны айылҕа кэрэ көстүүлээх хатынгарын, тэтигнэрин сэбирдэхтэрэ, арыыга саһара буспут миннигэс амтаннаах лэппиэскэ өгүнүү хагдарыйан, сир иэнин устун тарҕана тэлээрэн тэлибирээн түһүтэлиллэр. Бараары сылдыар уу көтөрдөрө «һуу-һаа» буола айманаллар. Ырыатынан биһирэммит күөрэгэй чыычаахпыт көмүс куолаһынан ыллаан дьырылатара уурайыта ыраатта. Совхозтарга бурдук хомуурун үлэтин былдыаһыктаах күннэрэ кэлэннэр дьон-аймах тириэтэ-хорута үлэлээн бурҕаталлар. Ырыа-тойук аргыстаах үлэ үгэнэ күүркэйэр.

Таһыттан көрдөххө кыра уңуохтаах, ыраас таңастаах кыыс араас өгнөөх ыйырайдыргэ эрэсиникэ суос-

канан биир-биир үүт илэрдитэлнир. Аһыы илик ыһырайдыр «мээ-мээ» диэн аһаары ыксааннар бэйэ-бэйэлэрини үтүрүһэллэр. Суосканы эмэр тыастара биир кэм «суп-субурбас». Кыыс ити курдук аһаталаан, ыһырайдыр намылхай, кылгас түүлэрини имэрийэн-томоруйан хотонно-ругар киллэртээтэ уонна хотонун иһин үчүгэйдик кичэйэн көрөн баран аапын сабан кэбистэ. Кини күннээби үлэтэ дьэ ити түмүктэннэбэ.

Кыракий кыыс үлэһин сылдыары кэрбүт дьонно хайбаан, истэригэр киллэрэн хоһуун үлэһит кыыс улаатан эрэр диэн саҥараллары кини мэлдьи истэр.

Бу алтыс кылааһы үчүгэһинэн бүтэрбит пионерка — Дора Ильина. Дора ааспыт кыһын этэрээт советын председателини үлэлээбитэ. Быйыл кини үөрэбиттэн бүтээт, Балабаннаабы ферматыгар соботобун сайыны быһа 48 ыһырайы көрөр.

Ынаньыксыт Миша

Бүгүн наһаа куйаас күн үүммүт. Мап-маҥан хатыһнар, күөх сэбирдэхтэринэн симэнэн баран, тыалтан наскыйа куоһаҥнаһаллар. Бырдах, күлүмэн аймаҥа саҥа турдаҥа буолуо: кып-кыыгынас, дып-дыыгынас. Хотон таһынаабы түптэ буруота үөһээ унаарар.

—Ийээ, түптэбитин өссө эбииһипит дии,—Миша эргэ хотонтон кии аҕалан, эмиэ түптэ онордо.

—Ынаххын ыан бар, солуурдарыҥ күкүргэ тураллара буолуо.

Миша солуурун туппутунан, Маҥаачый ынабар тийээт, олоппоһугар олордо уонна ынабын синһин мас-сажтаата. Сотору үп-үрүҥ үүт сүүмэхтэрэ солуур түгүбэр чурулаатылар.

Ынахтарын ыаталаан бүтэн баран, икки толору үүттээх солуурун туппутунан, үүтү туттааччы хоһугар киирдэ.

—Бүгүн көрдөрүүҥ үчүгэй, түөртүүр ыам диэтэххэ — 23 литр,—диэн үүт мээрэйдээччи куолаһа чанкынаата.

Сэттэ кылааһы бүтэрбит Миша Александров Куруҥ күөлэ диэн ферматыгар сайын ынаньыксыттаата. Былырынын от охсооччунан үлэлээбитэ.

Үлэнит уолу: «Хор, ағатын курдук барара-кэлэрэ түргэн ээ,»—диэн дьоннор хайгыыллар.

Былахчыттар

Хас да хонуктаах ардах кэнниттэн от-мас барахсан чэлгийэ түстэ. От хамсыы-хамсыы эбиллибитинэн барда.

Арыылаах киэҥ алааһын солко күөх ото сиккиэр тыалтан долгулдуйар. Алаас сабатыгар үлэнит оҕолор сангалара айманар.

—Дьэ оҕолоор, уон мүнүүтэҕэ сынньалаҥ. Билигин Лева Артекка сынньаммытыттан кэпсэҕэ,—диэтэ биригэдьиир Иван Данилович. Оҕолор Леваны тула олорунан кэбистилэр.

—Артек дьэ чохчы үчүгэй сир. Лаабыр аһыллытыгар атын омуктар оҕолорун делегациялара кэлитэлээбиттэрэ. Мин этэрээппэр баар узбек уола биир негр оҕотун кытта английскайды кэпсэппиттэрэ. Омук тылын билэр үчүгэйэ сүрдээх эбит. Биһиги уолбутун ордугургуу санаабыппыт. Онон оскуолаҕа омук тылыгар хайаан да үчүгэйдик үөрэнэн, кэпсэтэр буоларга кыһаллыахха наада эбит,—диэн баран Лева доботторун киэҥ, арылхай харахтарынан эргиччи көрүтэлээн кэбистэ. Оттон Света илинитин уунан:

—Лева, айылҕата биһинигэр маарынныыр дуо?—диэн быйытар.

—Айылҕата сүрдээх кэрэ. Ол эрэри биһиги да Арыылаахпыт соччо хаалсыбат.

—Лева сөпкө быһаарар. Алааспыт быйаҥын бу баһа сырыттаахпыт дин. Сайынын оттуубут, былахтыбыт, балыктыбыт,—диэн баран Иван Данилович үлэҕэ турарга эттэ. Оҕолор былабы быһа-быһа баайан биир сиргэ чөмөхтөөн истилэр.

Бу биригээдэ былырыын 64 тонна былабы, 69 тонна лабыктаны совхозка туттарбыт. Оттон быйыл үөрэнэччилэр былааннара үрдүк. Ол иһин 23-түү буолан икки биригээдэнэн хайдыһан үлэһин сылдыбаллар. Иккис кыргыттар биригээдэлэрин учуутал Дмитрий Севастьянович салайан Арыылаах үрэхин биир өртүнэн былахты сылдыбаллар.

—Бүгүн Арыылаахпытын бүтэрэн, Бөргөндөбө кийриэхпит. Үрэхпит талаба урут соччо тыытылла илик буолан үчүгэй. Оболор үчүгөйдик үлэлчиллэр. Ваня 1 тонна 8 центнери, Сережа, Лева 13-түү центнери баайдылар,— диэн Иван Данилович үөрө-көтө кэпсиір.

Бу курдук оболор сынньалааннарыгар бэсиэдэлэлэн, соробор оонньоон-көрүлээн көхтөөх үлэ үөһүгэр сылдыаллар.

Үтүө холобур

Захар эмнэ атын оболор курдук от хомууругар үлэлиирэ. Кини быйыл сайынгы күөх чээл илгэни сомсуһарга улаханлык турунан кытта сылдыар. Биір күн Санньыйа Харыйалааба диэн сиргэ оттоон баран киһэ дьиэтигэр велосипедынан төннөн испитэ.

Нам дэриэбинэтигэр чугас Харыйалаах диэн алааска киирэн истэбинэ, суол ойбоһугар рюкзак сытарын булан ылбыта. Тутан көрбүтэ—инигэр туох эрэ маллардаах эбит. Захар тутта бу рюкзагы сельсовека илдьэргэ быһаарынан тимир атынан куйаардар.

Дьиэтигэр көлөһүнэ сарт түһүөр диэри тэбэн кэлээт VI-с кылааска үөрэнэр балтын Таняны ыңыран ылан рюкзагы биэрэр уонна совет дьиэбэ туттарарыгар этэр. Таня булумһуну ылан совет дьиэбэ тийбитэ үлэ чааһа бүтэн ким да суох буолан биэрбитэ. Өр толкуйдуу барбакка Нам сельсоветын исполкомун председателигэр В.Г. Ильин дьиэтигэр көтөн түспүтэ. Василий Григорьевич сиһилин ыйытан баран рюкзагы арыя баттыыр. Паапка көстөр. Онно 93 солкуобай харчы уонна чековой киинискэ, поручениялар, харчы туттарбыт квитанциялар хааламмыт этилэр. Паапка анныгар бачыыһка баарын өрө тардан таһаарбыта ол анныгар толору харчылаах целлофановай мөһөөччүк тахсан кэлбит. Итини көрөөт, Нам сельсоветын председателэ почтаба тийэн почта начальнигын акт онгороругар, целлофановай мөһөөччүк иһигэр 7 тыһыынча 83 солкуобай 44 харчы баар эбит! Квитанция, чековой киинискэ Харбын сельсоветын киһэ буоларын тутта биллэрэллэр. Совет бухгалтера оройуонтан үлэһиттэр хамнастарын ылан рюкзагар уган мото-

циклын кэлин ыгырыгар кэлгийбитэ түһэн хаалбыт эбит. Сүтүктээх ити үөрүүлээх сурабы истэн дьэ биирдэ уоскуйар.

Күөх сирэм чэлгийдин

Бүгүн өрөбүл күн. Пионердар дьинэлэрин олбуоругар биир пааматыннык аттыгар мас тайахтаах кырдыбас эмээхсини сиэнигэр сиэттэрэн кэлэн турда. Иккинэн пааматынныгы эргиччи көрөллөр. Пааматынныкка бөдөҥ буукубаларынан «Василий Григорьевич Монастырев (1851-1914 с.с.)» диэн суруллубут. Уол эмээхсинигэ быһаарда.

—Эбээ, биһиги оскуола учууталлара уонна үөрэнээччилэрэ холбоһон бу дэрнэбинэҕэ аан бастаан оскуоланы аһыга улахан өнөлөөх Василий Монастыревка анаан пааматыннык туруорбуппут. Ол бу турар,—диэн Ганя уруокка эппиэттирин курдук чобуотук кэпсээтэ. Эмээхсини уруккутун санаан кэллэ. Тириитэ мыччыстыбыт тарбахтарынан суруктаах хаптаһыны туппахты-туппахты сиэнигэр эргилдинэ уонна:

—Тоойуом, мин Монастыревы урут, икки харахтаах эрдэхпинэ, көрөр да, билэр да киһим этэ. Оччоҕо кини кыра-хара дьон ортотугар эйэбэһинэн, боростуойунан кими бабарар бэйэтигэр тардар, убаастыыр киһи этэ.

Бу кэпсэтии саҕа тутуллубут пааматыннык аттыгар буолбута. Нөнүө күнүгэр Якутскайдаабы кыраайы үөрэтэр музейга киниэхэ туспа муннук аһаммыт этэ. Бу пааматынныгы кырааскалаан, веноч ууран, сырдаппыппыт. Оҕолоор, биһиги сырдык, дьоллоох олохпут иһин тыыннарын харыстаабакка охсуспут, үлэлээбит В. Г. Монастырев курдук дьон кэриэстэрин ытыктыыр буолуобун, —диэн этэр.

Вася баар буолан

Чурапчы дэрнэбинэтэ. Биир күн киһэ 6 чаас саана эмдэй-сэмдэй уңуохтаах үс кыра оҕо дьинэлэригэр баран испиттэрэ. Ону-маны кэпсэтэ-кэпсэтэ көңүс күргэтинэн

туораан эрэллэрэ. Арай, эмискэ кыралара —4 саастаах Степа халты тэбинэн ууга «бар» гына түстэ да, тута тими́рбитинэн барда. Онуоха эдьнийдээх убайа Лия уонна Леня олус ыксаан уолуйан хааллылар. Ол эрээри Леня өр буолбата, быраатын быһаары ууга ыстанар. Кини Степаҕа суһаллык харбаан тийбит уонна кууһан ылан кытыыга таһаара сатаабыт. Онтуката кыайтарбакка көгүс үөһүгэр куустуспутунаа тими́р-тими́рэ күөрэйэ сылдыбыттар.

Ити кэмгэ күргэбэ Вася Козлов чугаһаан кэллэ. Кини, оҕолор ууга мучумааннана сылдыалларын көрөөт, тас таҕаһын уста биэрэр да ууга ыстанар. Харбаан тийээн иккиэннэри иһинилэ соһон кытыыга таһаарар. Уолаттар онно сыта түһээт, уоскуйан өрө тыыммыттара. Кинилэр билбэт уолларын диэки махтаммытты көрөн чобулугнаспыттара. Сэниэлэрэ эстэн, сагарар да кыаҕа суох буолан, быһаабыт уолларын аатын иһинпакка хаалбыттар этэ. Арай кини дэриэбинэ арҕаа уһугар олоҕоллорун биллэлэрэ.

Кэлин уолаттар дьонноро— Слепцовтар ыйыталасан билбиттэрэ үөрэнээччи Вася Козлов буолан биэрбитэ. Өлө сыспыт бырааттыылар дьонноро Васяҕа аадырыстаан, дьонноругар уонна оскуола коллективыгар улахан махталларын биллэрэллэр.

Кырдыга даҕаны, Вася баар буолан Степалаах Леня өлөр өлүүттэн быһаннахтара.

Лида—Өрүөлчээнэ

—Бу «Дорообо, туйгун кыс Өрүүчэ» диэн хоһоону саха норуотун биллиилээх общественнойной деятелэ, революционер П. А. Ойуунускай суруйбута. Кини бу хоһоонугар саха дьахталларыттан аан маҕнайгынан үрдүк правительственной наҕараадаҕа тиксибит ыанныксыт Ирина Олесова туһунан улаханник ийээн-куойан хоһуйбута,—диэн Лида саас-сааһынан кэпсээн барда. Кини кэпсиирэ чобуэта, тыла-өһө ууһа-урана киһи иһиттэринэ олоруох курдук. Учуутала да Лидаттан астынна уонна мичээрдии мичээрдии:

—Лида маладьыс. Оҕолор, эһиги бары Лида курдук

эпиэттиргит буоллар, — дии-дии Лида Чарастаеваҕа «5-ни» туруорда. Лида бэһис кылааска диэри наар туйгуннук үөрэммитэ. Билигин сэттис кылааска үөрэнэр. Адьыах «түөртээбин» көннөрөргө соруктанар.

Лиданы үөрэтэр учуутал Игнатий Николаевич: «Оскуолабыт бастыгнарыйттан биирдэстэрэ. Үчүгэй эрэ үөрэнээччи буолбатах, бастыг общественникпыт. Дьиэтигэр да улахан киһиттэн итэҕэһэ суох», — диэн астына кэпсиир.

Лида үчүгэй үөрэбин, общественной үлэтин сыаналаан, «Орленок» лаабырга сынһанарга босхо путевка биэрбиттэрэ. Лида «Орленокка» барар буолбутуттан үөрэтэр учууталлара, бииргэ үөрэнэр табаарыстара эмнэ үөрбүттэрэ. Табаарыстара кинини уһун суолга атааралларыгар: «Үгүскэ үөрэнэн кэл. Өссө саналы үлэлиэхпит», — дэнэ хаалбыттара. Лида, билигин—Өрүөлчээнэ.

Тоҕо былдьаатылар?

Биэс агаар чаастан буолар киинэбэ оҕо бөҕө мусту-бут. Кулуупка кэлбит оҕолор билиэт атыылыыр Исай уолу илһин төгүрүйөн уочараттаан истилэр.

—Миэхэ, миэхэ аҕал, Исай!—дэһини элбээтэ. Онуоха киһилэрэ «Бэйи, өрүскэбитигэр өрүскэ түһэйэбит» — диэн элэктин-элэктин билиэтин сүр түргэнник атыылаан элэҕнэтэ турда. Билиэт ылбыт оҕолор утуу-субуу киирэн ыскамыайкаларга олордулар.

Билиэт уочарата убаата, Степа уочарата чугаһаата. Степа сизбин хасыһан-хасыһан отут харчыны ылан ытыһыгар бобо тутта. Ону көрбүт биир уол кэллэ да харчылаах илиһин тоҕо дайбаата. Харчы муостаҕа ыһылла түстэ. Ону икки обургу уол, Степа иннигэр түһэн, харчыны былдьаан ыллылар. Степа бастаан утаа биэрээ инилэр дии санаабыта.

—Суох, биэрбэппит—дии-дии били бөтөстөр уол диэки дьэбиннээх баҕайытык көрүтэлээн кэбистилэр. Степа былдьаан ылыан иһин киһилэри кыайыа суох. Кини, кыра буолан, харчытын таах былдьаттаҕа ол. Ити уоллар VI кылааска үөрэнэллэр, пионердаахтар, Юра Павлов уонна Ваня Григорьев этилэр.

Степа ол да буоллар киинэни көрөн баран дьиэлээбитэ. Оттон ити уолаттар туох да буруйу онгорботох курдук билингэ диэри сылдыбаллар. Юра, Ваня бииргэ үөрэнэр кыра табаарыстарыгар көмөлөһүөхтэрин оннугар, киини улаханнык атаҕастаатылар. Ону эниги туох дии саныгытый?

„Бэйэм таах“

Дойдубар тийбит киһи быһыытынан дьону-сэргэни көрө-истэ бөһүөлэккэ, кулуупка сылдыбытым. Эгэ үөрэммит оскуолабын быһа ааһыам дуо? Үөрэммит кылааспын көрө охсоору бокуойа суох көрүдүөргэ киридим.

Арай көрүдүөр уһугар истиэнэни өрө мыһаан бэргэһэтин кэппит биһр уол турар эбит. Киниттэн атын ким да суох, тоҕо да кэлиэхтэрэй: уруок бара турара.

—Хайа бу бэргэһэбин тоҕо устубаккын?—диэн ыйытабын. Онуоха киһим маннай хоруйдаабата. Хаста да ыйыппытым кэнниттэн:

—Бэйэм таах,—диэн нэһиилэ хардарда.

—Оттон тоҕо үөрэммэккин?

—Ээ, сүрүбүлдьээн.

—Ол хайдах сүрүбүлдьээн?

—Бэйэм сүрүбүлдьээн. Олус да холкутук туттар оҕо. Уруогун көтүтэ турарын туохха да уурбат быһыылаах. Мин олус абардым. Аатын-суолун ыйыталаһан бардым. Онуоха дьэ арыыйда хайдах эрэ тардыммыт быһыыта билиннэ. Түгнэри хайыһан туран:

—Семеновпын,—диэн иһин түгэбиттэн нэһииччэ эттэ.

—Аатыг?

—Ээ, Митя. ээ, Виталий,—диэн олох муннаран кэбистэ.

Оттон учительскайга барыах диэбиппэр, куотан хаалла.

Ити икки ардыгар уруок бүтэн оболор көрүдүөргэ бытарыһан табыстылар. Учительскайга кириэн учууталлартан билбитим, били уол алтыс кылаас үөрэнээччитэ Виталий Михайлов диэн ааттаах эбит. Киһи нуучча тылын уруогар баҕардабына сылдыар, баҕарбатабына сылдыбат үгэстээх үһү. Олус сүрдээх дьыала эбит. Үөрэ-

нээччи арыт күн үөрэнэр, арыт үөрэммэт буолан, тапты-
рынан сылдыра диэн туох аата буоларый! Виталий Ми-
хайлов үөрэнээччи быраабылатын куруубайдык кэһэр
эбит. Үтүө суобастаахтык үөрэнэр эбээһинэһин сиргэ-
буорга тэпсэр. Бу кэмгэ учительскайга эмиэ биир уол,
Федя Николаев буруйданан турара. Кини V кылаас үө-
рэнээччитэ, эмиэ нуучча тылын уроугар бэлэмнэммэккэ
кэлбит. Бэйэтэ буоллабына, ити предмет олус куһаған-
нык билэр эбит. Оболоор, мин бу үөрэххэ суобаһа суох
быһыыланы түбэлтэтин кэпсээтим. Эннэхэ хайдабый?

„Иккитэ“ суох дьиэлэр

Дэриэбинэ уулуссатынан баран иһэбин. Арай, сорох
дьиэлэр муннуктарыгар туох эрэ суруктаах кыра тимир
лиистэр сааллыбыттарын көрөбүн. Интэриэһиргээн чуга-
һаабытым, кыраасканан «Дом без двоек» диэн суруллу-
бут. Оттон сорох дьиэлэргэ итинник лиис суох буолан
биэрдэ. «Дьинэ оболоро чиэппэр түмүгэр куһағаннара
суох буоллабына итинник суруктаах тимир лииһи саайа-
быт. Оттон үөрэхтэригэр ситиспэт оболоох ыал дьиэлэ-
ригэр саайыллыбат, ол түмүгэр кинилэр оболорун үөрэх-
тэригэр кыһаналлар. Онон көмөлөһөр, режими тутуһал-
ларын ирдир буоланнар улахан көмөлөөх эбит. Онон
ити лиистэри хас чэппиэр ахсын түмүк быһыытынан
уларытан иһэллэр.

Аны туран күнүс үс аңар чааска биир ыал дьиэтин
үрдүнэн кыһыл былаах тэлээрэн табыста. Ити сэттис
кылаас үөрэнээччитэ Данил Протопопов күн ахсын
уроук ааһар кэмгэ былаабы таһаарар, 7 чааска түһэрэр.
Кыһыл былаах тэлээрэн табыста да, уулуссаҕа оонньуу
сылдыбыт оболор бары уроуктарын ааһа дьиэлэригэр
кирээллэр.

Кылаастар икки ардыларыгар «Кылаас чинэһин иһин»
диэн күрэхтэһии ытыллар. Хас уроук ахсын алта кө-
рүнгэ: куһаған сыананы ылат, уроукка хойутаабат
иһин, дьиэтээби үлэни толорууга, таһна-тутта сылдыы-

га, кылаас ырааһыгар учуутал сыана туруортаан иһэр. Ол нэдиэлэ аайы түмүктэнэр. Бастаабыт кылаас босхо киниэбэ сылдыбаллар. Кэнники миэстэни ылбыттар сылдыбаттар. Билигин түмүгүнэн алтыс, сэттис кылаастар өрүү инники иһэллэр.

Ийэ тыла

Күнүс «Ороһу» күөлэ маһан хаарынан, бырастынаны тэничи тарпыт курдук, бүрүллэн сытар. Күөл ортотунан сыарба суола тыргыйан сытар. Начальной оскуола оҕолоро суол устунап бөлүөхсөн кэпсэтэ-кэпсэтэ иһэллэр. Кинилэр бүгүн ханнык сыананы ылбыттарын ырыталлар. Үһүс кылаас үөрэнээччитэ кыракый Шура ордук үөрэн-көтөн иһэр. Аргыстаһар суоллара бүтэн, оҕолор дьиэлэригэр хайдыһан бараллар.

Шура бүгүгүгү үөрүүтүн кэпсипи охсоору тиэтэйэн кэллэ. Соботохто аан аһылларын кытары:

—Ийээ, бүгүн икки «биэһи» ыллым,— дин чэйдии олорор ийэтигэр үөрүүтүн кэпсэтэ.

—Маладыас, оҕом! Аһаан баран иһиккин сууһаар, маскын кыстаар.

Шура ийэтэ эппит тылын толорбутуттан ис сүрээбиттэн долгуйан туран истигник үөрдэ.

Сахааҥа УЙБАНЫАБА

**Түөрт атахтаах
доботторум**

Сибэкки сандааран иһэн...

«Чэчир» айар түмсүүбүт кэккэтиттэн элбэҕи эрэннэриэх саамай эдэр авторбытын, Үөһээ Бүлүү ситэтэ суох орто оскуолатын VII-с кылааһын үөрэнээччитин, Сахааһа Уйбаныабаны уһун ыарахан ыарыы буулаан күн сириттэн былдьаан барда. Киии III-с кылааска үөрэнэ сылдьан «Чапалаах Кискама туһунан» диэн кэпсээнин «Бэлэм буол» хаһыакка 1990 сыллаахха бэчээттэппитэ. Онтон ыла оскуолатын, доботторун тустарынан бэчээттэтэн испитэ. «Чэчир» айар түмсүү мунһабыр сылдьан саҥа чилиэнинэн үүммүтэ. Оройуонга ытыллыбыт инвалидтар конкурстарыгар кыайылаабынан тахсыбыта. Онтон республикатаабы инвалидтар фестивалларыгар хоһоонорунан уонна уруһуйдарынан кыттан оҕолорго биһирэммитэ. «Чэчир-91» диэн оройуон 40 автордарын хомуурунһугар «Гагарин тыыннааххын» диэн хоһооно күн сирин көрөн оройуон бэчээтин историятыгар хаалла.

Сахааһа уран тарбабынан уруһуйдуурун, ону-маны онорорун олус сөбүлүүрэ. Улааттахпына модельер ху-дуоһунньук уонна суруйааччы буолуом этэ диэн баҕа санаалаабы. Төһө да экологиябыт сиэртибэтигэр быстаары сытан бүтэһик үс айымньытынан «Үөһээ Бүлүү» хаһыат оҕолорго биллэрбит конкурсуһугар кытынна. Саҥа тыллан иһэр сибэкки «Чэчир» сыһытыгар үүнэн иһэн суруйан хаалларбыт кыракий айымньыларын кытта билсінһэргитигэр ыңырабыт.

«Чэчир» айар түмсүү редколлегията.

Чапалаах Кискам туһунан

Билэр ыалбыт ыт оботун бэлэхтээбиттэрэ. Кини наһаа кыра этэ. Бүлүүһэттэн үүтү сатаан испэт буолан, суосканын аһатарым. Ыппын Чапа диэн ааттаабытым. Ыгырдахха, сүүрэн тойторуйан кэлэрэ.

Чапа арыый улааппыта. Мин кинини мыылалаах сылаас уунан сууйабын. Ону олус сөбүлүүр. Бэйэтэ аһыыр буолбута. Аны илин атабын биэрэгэ үөрөппитим. Күүлэбэ атах тыаһын иһиттэбинэ, чөрөс гынар, киһи киирдэбинэ үрэр. Онтон икки кэлин атахтарыгар туран экирээмэхтиир. Үкчү үгкүүлүүр курдук. Көрүдьүөс!

Сайын аны куоска оботун биэрдилэр. Чапалыын тутта добордостулар. Ооньуулар, ардыгар охсуһаллар. Иккиэн бииргэ утуйаллар, биир бүлүүһэттэн аһыыллар. Куоскабын Киска диэн ааттаатым.

Бүлүүһэбэ миньигэс аһы куттахха, Чапа көгүүр. Ырдыгыныыр. Онтон Киска наһаа хомойор. Кини «Аһылыкпын тобо туспа иһиккэ биэрбэттэр?» — диэн саныыр быһыылаах. Хараба оннук. Оччоҕо Кискабын наһаа аһынабын. Атын иһиккэ ас кутан биэрэбин. Миэхэ махтаммытты көрө-көрө аһаан барар.

Чапа өрүскэтэ сүрдээх. Бэйэтин бүлүүһэтин салыы-салыы, доборун аһылыгын кылап-халап көрөр. Тулуйбат. Кискаба ойор. Куоска кинини саба тибиирэр. Онуоха Чапа төттөрү куотар.

Аһаан баран тизргэиңгэ тахсан мэниктииллэр, сүүрэллэр-көтөллөр. Кыһыны быһа дьибэ чункуйан, саас таһырдыа сылдыар үчүгэй баҕайы. Чапа Кисканы экирэтэр. Кутуругун хабыалыыр. Кулгаабар түһэр. Ардыгар ыарыылаахтык ытырар. Ол иһин Киска кыһыран богдьойор.

Чапа наһаа мэник. Дьибэ тапочкалары онно-манна соһоттуур, истэрин хостуур. Ыалдыт кэллэбинэ, тапочка көрдөөһүнэ буолар.

Согору сайын кэлиэ. От-мас көбөрүү, сир тиллиэ. Оччоҕо Чапалаах Кискабын ойуурга сырытыннарым. Чапабын уобуруччу иһинэн ойорго үөрэтиэм. Оттон Кисканы үгкүүлүүргэ үөрэтиэхпин наһаа баҕарабын.

Кисканы сууннарбаппын. Кини бэйэтэ суунар. Атахтарын саланар, сирэйин соттор. Чапаны сууннардахха,

ып-ыраас, түүтэ үп-үрүн буолар. Таһырдыа таһаардахха бүтүннүү бадараанга булкуллар. Кирдээхпин диэбэт, киирээт ыраас тагаска сытар. Чапабын таһыйбыта буолабын. Кинини буруйдаан остуол атабар баайабын. Чапа итини сөбүлээбэт. Ыйылыы-ыйылыы, ааттаһардыы көрөр. Оччоҕо аһынаммын быатын сүөрэн кэбинэбин.

Чапа аны күнүүһүт. Кисканы таптаатахпына, сөбүлээбэт. Бирдэ Киска ийэбин батыһан иһэн сүтэн хаалла. Ону ийэм дыэттигэр кэлэн кэпсээтэ. Мин куоскабын наһаа аһыйдым. Эмиэ көрдөөтүм. Булбатым. Чапа доборун умна охсон кэбиспит. Туох да буолбатабын курдук туттар. Мин куоскабын аһыйан, кини туһунан суруйан бардым. Мин доботторум туһунан суруйдаһпына итинник.

Эмээхсин уонна саһыл

(Остуоруйа)

Былыр былыр Кырыкый диэн алааска кэргэнэ, оҕото суох, соботох эмээхсин олорбута үһү. Эмээхсин быыкаа оҕуһун көрөн, кыракый балаҕанга олорон сүүрбэччэ сыл буолтун кэннэ куораттаары тэриннэ. Сарсыарда буолаатын кытта эмээхсин оҕуһун көлүнэн, биир ыаҕас хаһаас бөһүүкэтин тиэнэн, куораттаан испит. Ол айаннаан истэҕинэ аара суолга саһыл көрсө түстэ.

— Атаһым, эмээхсин, ханна ойон-тэбэн иһэбин? — диир саһыл.

— Куораттаан иһэбин, ону эн эмиэ тоҕо ыйыттың? — диэтэ эмээхсин.

— Хата, бэрт эбит. Мин эмиэ ол диэки баран иһэбин, ол иһин ыйытабын, — диир саһыл. Ону истэн эмээхсин эрэйдээх:

— Олорууй, — диэтэ.

Эмээхсин оҕуһун сиэтэн баран, хааман быатаһалаан испитэ. Саһыл сыарбаҕа олорон иһэн утуктаан утуйан хаалбыта. Биир сиргэ киэҥ ыарба толоонго кэлбиттэрэ. Эмискэ эмээхсин чур куолаһынан ыйытта:

— Бу сир ким диэний?

Онуоха саһыл кутталыттан соһуйан уһукта түстэ.

Эмээхсин тобо эппиэттээбэт диэн кэннин көрбүтүгэр:

—Сабылааһын,—диэтэ.

Эмиэ барбалаатылар, биир күөлгэ кэллилэр. Эмээхсин саһылтан эмиэ ыйытар:

—Бу хайа ааттаах күөлүй?—диэтэ.

—Ортолооһун,—диэн эттэ саһыл.

Оттон айаннаан- айаннаан биир үрэххэ кэллилэр. Эмээхсин саһылтан ыйытар:

—Бу үрэх аатын билэбин дуо?

Онуоха саһыл этэр:

—Түмүктээһин,—диэт саһыл күлэн ырбаналаан баран ойуур диэки сүүрү турбут.

—Дьэ, онуоха ити эмиэ тобо күлэн баран ойуур диэки сүүрү турда,—диэт эмээхсин сырафатын көрбүтэ кураанах. Арай биир тоорумах бөһүүкэ ордон сытарын ылан саһылы бырахта. Ол бөһүүкэ саһыл кутуругун төбөтүгэр баран түспүтэ билигинэ диэри манган түү буолан сылдьар үһү.

Ити остуоруйаны миэхэ кыра сырыттаһпына эбэм кэпсээбитэ. Ону өйбөр киирбитин эһинэхэ кэпсиибин.

Куобахчаан уонна тиинг

(Остуоруйа)

Куобахчаан ойуур устун ойуоккалаан испит. Ол иһэн баарабай тиит иһигэр туох эрэ хачыгырырынын истибит. Сотору буолаат, кумалаантан Тиингчээн өнгөйөн көрбүт:

—Ээ, доборум Куобахчаан эбиккин дуу? Күһүн бөрө бабайыттан иккиэн куоппуппутун өйдүүр иһигин?

—Тиингчээн, өйдүүбүн-өйдүүбүн! Хата, эйигин булбутум тобо үчүгэйэй!— дии-дии, Куобахчаан икки кэлин атахтарынан ойуоккалаан ылар.

—Куобахчаан, доборуом, киир миэхэ ыалдьыттаа,— диир Тиингчээн.

Оттон, оттон... эйиэхэ мин хайдах ыттабын?— Куобахчаан баарабай тиити эргийэ сылдьан хардарар.

—Сибилгин,— диэт, өй мунутаан, Тиингчээн аһылыгын аллара таспытынан барар.

Куобахчааннаах Тиингчээн ити курдук ирэ-хоро сэхэргэспиттэр, тото-хана аһаабыттар. Кинилэр билигин дабаны биирдэ эмэтэ көрүстэхтэринэ, мичээрдэһэн ааһаллар үһү.

Учууталым баар буолан

Мин бэһискэ үөрэнэбин. Ол барыта учууталым барахсан, Евдокия Николаевна Козлова, баар буолан. Хайдах курдук кыһамныылаахтык үөрэппитэй биһигини? Кыра, мэник-тэник оҕолору «А» букваттан сабалаан аахтаран, суоттуурга үөрэтэр уустук эбит. Билигин мин Евдокия Николаевнаҕа махталым наһаа улахан.

Мавзолейга сырыттым

Мин аҕабын кытта Москваҕа сырыттым. Биир күн сарсыарда 7 чаастан Кремльгэ киирээри мустубут дьон ортолоругар турдубут. Милиционердар кэлэн бэрэбиэркэлээтилэр уонна иккилии киһи гына уочараттаттылар. Мин аҕабын кытта сиэттиһэн оргууй дьону кытта сыбарыйан истибит. Мавзолейга кэлэн кирилиэһинэн иһирдье түстүбүт. Улуу эһэбит Ленин утуһа сытар курдук. Олус диэн долгуйдум. Кэлин, улааттахпына, Москваҕа кэлэн үөрэммит киһи дии санаан ыллым. Үчүгэи онордум да, улуу эһэбэр кэлэн отчуоттуох этим буоллаҕа.

Дорообо, үөрэх дьыла!

Күөх сайыммыт бүтэн, көмүс күһүн кэллэ. Оҕолор суумкаларын булунан, тэтэрээттэрин ылан оскуолаҕа бардылар. Үөрэнээччилэр суумка сүгөһөрдөөх, илиилэригэр кэрэ сибэккилээх оскуолаҕа муһуннулар. Кэннилэриттэн ийэлэрэ, аҕалара оҕолорун атаара хааллылар.

Күһүн оҕолору хортуоппуй хостоһунугар тийээллэр. Маннайгы кылаас оҕолоро А букваны үөрэтэн, Я букваҕа тийиэхтэрэ. Иккис кылаас оҕолоро үһүс кылааска

тахсаары үчүгөйдик үөрөнөллөр. Үнүс кылаас оңолорго пионерга киірээри тиэтэйөллөр. Ити курдук оңолор кы-
ханаллар, үөрөнөллөр.

Ийэм туох диэй?

Мин оңолору кытта дьедьэнни ойуурга барсаары, ийэ-
биттэн ыйытан, биэдэрэбин ылаат, оңолорго табыстым.
Алта ооо буоламмыт ойуурга бардыбыт. Ойуурбут кэллэ,
оңолор дьедьэннээн ырааппыттар. Миигин күүтэн турал-
лар. Арай кыра Катюшка эттэ: «Хайа, туох ааттаах бы-
таангыный, кып-кыра биэдэрэлээх аата толорбоккунуй»,
—диир.

Оттон оңолору кытта дьинэлээтибит. Дьедьэн сыта үчү-
гэй баҕайы этэ. Аара ымсыыраммын биир дьедьэни ылан
сиэтим. Онтон сии-сии баран истим, арай биірде иһип-
пиі көрбүтүм: дьедьэним бүтэн хаалбыт. Оңолор дьинэлэ-
ригэр киірдиір. Мин уулуссаҕа туран санаатым: «Ийэм
туох диэй?»

Тооо хойутаабыт?

Катя күнүс оскуолатыттан кэлбитэ. Ийэтэ үлэтиттэн
кэлэн ас бэлэмниі сылдьара. Катя аһаан баран уроогун
аахтыбыта. Ийэтэ маҕаһынынга бараары сылдьан киінэ-
хэ: «Катюша, дьибиттэн ханна да тахсаайабын»,—диэн
барбыта. Кыыс дьибитигэр соботооун хааларыттан тэһий-
бэт этэ. Ийэтэ 8 чааска кэлбитэ. 9-ка диэри телевизорга
киінэ кэлэрин күүтэн олоубута. Аһылык кэнниттэн Ка-
тыа ийэтэ: «Сотору утуйаар.»—диэбитэ. Киінэ кэннит-
тэн чаһытын көрбүтэ, 12 аңар буолбут. Катя дьэ утуй-
бута.

Сарсыарда буолбута. Ийэтэ оотун аһылыгын бэлэм-
нээн баран, ыксаан үлэтигэр барбыта. Катя туран чаһы-
тын көрбүтэ хайыы-үйэ тобуһу ааспыт. Киіни аһабакка
да, суумкатын ылаат, оскуолатыгар элээрдэ.

Катя оскуолаҕа киірен кылааһын аанын тоңсуйбута.

Учуутала Светлана Васильевна ааны аспыта. Оџолор бары соһуйбуттара уонна Катяны сэмэлээбиттии көр-бүттэрэ.

Доџорум Дружок

Быйыл күһүн миэхэ ыт оџотун бэлэхтээбиттэрэ. Мин кинини Дружок диэн ааттаабытым. Дружогу кыра эрдэ-биттэн суосканан аһаппыпыт. Оттон билигин улаатан бүлүүһэттэн аһыр буолла. Кини дьүһүнэ хара, хараџа сирэй.

Дружок миигин наһаа таптыыр. Оскуолаттан кэллэр-бин эрэ, арахсыбакка батыһа сылдьар. Иккиэн араас-таан оонньуубут, дьээбэлэнэбит. Доџорум Дружок өй-дөөх ыт буолуон баџарабын.

Маша куоракка сырытта

Бу сайын кыракый Маша аџатын кытта куоракка сы-рытта. Кини куоракка барыан олус баџарара. Самолек-ка олорон баран хаһан тийэбин диэн аџатыттан ыйыт да ыйыт буолбута. Самолеттан түһэн, Маша аџатын кыт-та снэттиһэн автобуска олордо. Автобустан түһээт, кини уулусса кытытынан үөрэ-көтө бардылар. Маша куо-раты олус сөбүлээтэ. Массыына элбэбин, дьэилэрэ ула-ханын, уулусса ырааһын. Дьэтигэр тийдэбинэ эдьиний-гэр Оляџа кэпсиэх буолла. Маша улаатан баран куорак-ка олоруом диир.

Бастыгнар слеттара

Соторутааџыта биһиги оскуолабытыгар үөрэх бастыг-нарын слеттара буолан ааста. Манна оџолорго төрөппүт-тэрэ үлэлиир тэрилтэлэрэ бэлэх туттардылар. Онтон оџолор концерт көрдөрдүлэр. Марина Николаевна сала-йар куруһуогун чилиэннэрэ олус да үчүгэйдик үгкүү-лээтилэр! Бу куруһуокка «Алгыс» диэн ааты иигэрдилэр.

Наһаа интэриэһинэй мультфильм көрдөрдүлэр. Төрөп-пүттэргэ аналлаах күрэхтэһинигэ бары көхтөөхтүк кытын-нылар.

Гагарин тыннааххын

Космоспыт иһигэр олорон
Сулустаах түннүгү көрөбүн.
Бүгүнгү соруудабы толорон
Сир шарын үрдүнэн көтөбүн.
Гагарин күн бүгүн тыннааххын
Тиэргэммэр күүлэйди сылдыабын.
Таарыйа илдьий дуу көтүтэн
Тэриэлкэлээх дыкти дойдуга.
Гагарин дыһинээхтик тыннааххын.
Норуотун сүрэхэр эн бааргын.
Дойдугун түһээннин ахтабын,
Төрөөбүт алааскын саныыгын.
Тыннаах көрсөргөр бабарабын.
Тэриэлкэнэн көтөн кэлэргэр,
Эмискэ баар буола түһэргэр,
Сиэннэргин көтөбөн ыларгар.

Туйаарыма Куоҕа

Саха нарын кыысчаана
Уруй-айхал кыымчаана,
Туйаарыма Куо кыыска
Алгыс кымыстаах чороону
Туттарарбар көңүллээн.
Набыл-намчы кыыс оҕоҕо—
Күөх тыабыт ымыытыгар,
Көмүс өрүһүм кытылыгар
Туйаарыма Куоҕа бэлэх уунна
Сибэкки буолан Үрүг Уолан.
Саха Сахастаан куоратыгар,
Сахабыт үтүөкэн аатыгар

Сиедэрэй Туйаарыма Куобут
Бухатыыр Үрүг Уоллуун
Сэргэстэһэ иккиэн хаамсангыт
Дьоллоохтук эрэ олорун.

ХААР БАРАХСАН

Хаачыргыыр манган хаар
Күлүмнүү сытабын,
Хатыыска буолагыны
Харааран ылабын.

Хаарчааналаах Морусс
Кэлээри ыксыыллар,
Эбэрдэ туттаары
Олус да күүтэллэр.

Манган хаар суорбаммыт,
Саптааран көстөбүн.
Кыстык хаар кыыдамнаан,
Дьэ кэллэ кыһыммыт.

КУОСКАМ

Куоскам аата Киисэ диэн
Кутуйахтаан аһааччы,
Ардыгар үүт көрдөөччү,
Мыынан сангалаах буолааччы.

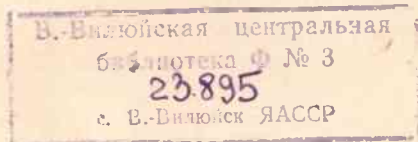
Куоскабын наһаа сөбүлүүбүн.
Соробор кыратык буойабын,
Бэрээдэги кэһээччи,
Баайы сабы ыһааччы.

Киисэ диэн ыгырдахха
Бэрт түргэнник кэлээччи,
Атаахтаары атахпар
Сыстагалаан ылааччы.

Мээчигинэн оонньооччу,
Аһырын да умнааччы,
Күнүстэри утуйаан,
Түүннэри, дьэ, капкаан.

КУКУЛАМ

Ийэм миэхэ куораттан
Куукула кэһиилээх кэлбитэ.
Алдьаппакка харыстаан,
Үчүгэйдик оонньоор диэбитэ.
Кини аата Наташа
Сытар, турар, олорор.
Миигин көтөх диэбитти
Өссө «ийээ» диэн тыллаах.
Күнүн аайы арахсыбакка
Наташалыын оонньоубун.
Утуйарбар хоонньоһобут,
Сарсыгны күнү күүтэбит.

Спонсорынан «Бүлүү» коммерческой дьобус
предприятие таһааттарда.

Иванов И. Е.—Ороһуунускай.
Сахааһа Уйбаныба.

ДЬИКТИ КАПКААН.

Редактор Попов В. Н.
Художник Никифоров В. В.
Корректор Стручкова З. Н.

Үөһээ Бүлүү типографиятыгар бэчээттэннэ.
Тираһа 1000 экземпляр.